

hire 1403/1983, III, 194; İbnü'l-Hatîb, *Ravzatü't-ta'rif* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Kahire 1968, s. 588, 598; Abdurrahman-ı Câmî, *Nefehâtü'l-üns* (nşr. Mahmûd Abîdî), Tahran 1370 hş., s. 263, 387, 395, 543; Süyûtî, *el-İtkân* (Bugâ), I, 142; Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004, s. 408.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

NEFESZÂDE İBRÂHİM

(ö. 1060/1650)

Gülzâr-ı Savâb adlı eserin müellifi, hattat.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. İstanbullu olup babası Hz. Hasan ve Hüseyin soyundan müderris, hattat Amasyalı Mustafa Nefeszâde'dir. İlim tahsili sırasında babasından yazı meşkine başladı. Bu alanda hevesi ve yeteneği görülünce hattat Demircikulu Yûsuf Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını meşkederek icâzet aldı. Kaynaklarda hat sanatında hocasının ve o dönem hattatlarının üstünde bir başarı sağladığı kaydedilmektedir. Fakat yazıda ulaştığı seviyeyi gösterecek bir örnek bulunamamıştır. Nefeszâde'nin asıl şöhreti hat sanatının ana kaynaklarından olan *Gülzâr-ı Savâb** adlı eserinden gelmektedir. Bu eser hat, tezhip ve minyatür gibi kitap sanatlarının alet ve malzemeleri, teknikleri konusunda yapılmış en önemli çalışmadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, II, 458; Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4359, vr. 29; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 42, 545, 739; Osmanlı Müellifleri, I, 168; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 96; Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah: Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, İstanbul 1992, s. 53.

MUHİTTİN SERİN

NEFESZÂDE SEYYİD İSMÂİL EFENDİ

(ö. 1090/1679)

Osmanlı hattatı.

İstanbul'da doğdu. Suyolcuzâde onun *Gülzâr-ı Savâb* müellifi Nefeszâde Seyyid İbrâhim Efendi'nin oğlu olduğunu yazarsa da Müstakimzâde aralarında sadece akrabalık ilişkisi bulunduğunu belirtmektedir. Aklâm-ı sitteyi Hâlid Erzurûmî'den meşkedip icâzet alan Nefeszâde, Şeyh Hamdullah tavrının zamanındaki yegâne temsilcisiydi. Bundan dolayı Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî'den hat öğrenimini ta-

mamlayıp icâzet alan meşhur hattat Hâfız Osman, Şeyh Hamdullah tavrına merak sarınca yeni baştan Nefeszâde'ye devam etmeye başlamış ve kendi üslûbunu bu birikimin üstüne kurmuştur. Müstakimzâde, Nefeszâde'nin karnının büyük olmayıp da yazı altlığını dizinin üstüne rahatlıkla yerleştirebilseydi hattının Şeyh Hamdullah'inkinden ayırt edilemeyeceğini belirtir. 1090'da (1679) vefat eden Nefeszâde'nin kabri bilinmemektedir. Nefeszâde'nin zamanımıza ulaşan eserleri arasında nesih hattıyla üç mushaf (Türkp petrol Vakfı Ktp., nr. 65, 173; Sakıp Sabancı Müzesi, nr. 261), bir mushaf cüzü (1. cüz, Hâfız Osman'la müşterek, TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 427) ve sülüs-nesih meşki (Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, Ekrem Hakkı Ayverdi hat koleksiyonu) tesbit edilebilmiştir. Nefeszâde'nin talebeleri arasında Âhenî Mehmed Çelebi, Ahmed Nâdî, Bedâvîzâde Süleyman, Eyyûbzâde Mehmed, Hüseyin Can, Mehmed Enis, Mehmed Selim, Muhammed Sırrüddin Mısırlı, Mîr Mehmed b. Hüseyin Paşa, Mehmed Şevki, Mehmed Küçükçelebi, Muhammed el-Hâfız, Mustafa Nigâhî, Şeyh Mehmed Şühûdî ve Şeyh Osman Nâyî (Mî'râciyye sahibi) sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 132; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 129; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 102-103; *Sicill-i Osmânî*, I, 354; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 102; Uğur Derman, "İsmail, Nefeszâde", *TA*, XX, 303. M. UĞUR DERMAN

NEFHÂ

(النفحة)

Kıyametin kopması, ayrıca insanların yeniden diriltilmesi için sûra yapılacak üfleviş anlamında Kur'an'da geçen bir kavram (bk. SÜR).

NEF'Î

(نفعى)

(ö. 1044/1635)

Hiciv ve kasideleriyle ünlü divan şairi.

Âlî Mustafa Efendi'nin *Mecmau'l-bahreyn* adlı eserindeki bilgilerden ve Hâfız Ahmed Paşa'nın 1034'te (1625) sadarete gelişi üzerine ona yazdığı kasidesinde kendi hayatına dair düştüğü kayıtlardan hareketle 980 (1572) yıllarında doğduğu tah-

min edilmektedir. Asıl adı Ömer olup Erzurum'un Pasinler (Hasankale) ilçesindedir. Pasinler sancak beyi Mirza Ali'nin torunu, Mıncıgerd (Sarıkamış) sancak beyi Mehmed Bey'in oğludur. Soyunun Dulkadiroğulları'na, Çağatay veya Timurular'a tâbi Çağatay Türkleri'ne dayandığına dair kayıtlar tartışmalıdır. Kırım hanına nedimlik yaptığı anlaşılabilir babası da şairdir. Babasına dair bilgi verdiği ve, "Peder değil bu belâ-yı siyahıya başıma" mısrasının yer aldığı hicivyyesinde onun Kırım'a giderek rahat bir ömür sürdüğü, ardında bıraktığı ailesinin yoksul ve korumasız kaldığı anlaşılmaktadır. Genç yaşta şiirle ilgilenen Nef'î eğitim hayatına Pasinler'de başladı, Erzurum'da devam etti, bu arada Farsça öğrendi. Önceleri "Darrî" mahlasını kullanan şaire Gelibolulu Âlî tarafından "Nef'î" mahlası verildi. Defterdarlık göreviyle Erzurum'da bulunan Âlî'ye olan yakınlığı dikkate alınırca Nef'î'nin şiir sanatı ve edebî bilgiler yanında Fars kültürüyle alâkâli gelişimini de Âlî aracılığı ile sağlamış olduğu düşünülebilir. Nitekim onun kendi üzerindeki tesirini "sühan" redifli kasidesinde yansıtmış, tez-kire yazarı Riyâzî de bir hiciv kitasında bu ilişkiyi dile getirmiştir.

I. Ahmed'in (1603-1617) ilk saltanat yıllarında İstanbul'a giden Nef'î'nin sadrazam tarafından Sultan Ahmed'e tanıtıldığı muhakkaktır. Nef'î sunduğu kasidelerle kısa zamanda sultanın iltifatını kazanarak yakınları arasına girmiş ve ilk olarak Dîvân-ı Hümâyûn'da maden mukâtaacılığı görevine getirilmiştir. Daha sonra mukâtaa kâtipliği, kısa bir müddet sürgüne gönderildiği Edirne'de Murâdiye mütevelliliği ve İstanbul'da cizye (haraç) muhasebeciliği görevlerinde bulundu (Naîmâ, III, 235). Dört padişah döneminde yaşayan Nef'î, IV. Murad devrinde sanatının ve şöhretinin zirvesine ulaştı, kendisi gibi sert yaratılışlı olan padişahla yakınlık kurarak onun sevgisini ve iltifatını kazandı. Devrin ileri gelenlerine sunduğu kasideler ve şiir sanatındaki başarısı ile devlet erkânından takdir gördü. Methiyeleri vesilesiyle aldığı câizeler kendisine ne kadar itibar edildiğini gösterir. Ancak istikrarsız kişiliği yüzünden çevresiyle kurduğu ilişkileri devam ettiremedi. Yakın dostları dahil insanları rencide edecek derecede sövgüye varan hicivler yazmaktan geri durmadı. Hırçın kişiliği ve davranışları, özellikle sınır tanımayan yergileri gözden düşmesine ve devlet adamlarının hedefi durumuna gelmesine yol açtı. Kıskançlıklara sebep olan şöhretinin de etkisiyle sıkıntılar yaşadı, şiirlerinden anlaşıldığına göre üç defa görevinden uzaklaştırıldı.

di. Nâimâ'nın yer verdiği bir rivayete göre IV. Murad, sarayda şairin *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserini okurken taht yakınına yıldırım düşmesini uğursuzluk kabul etmiş ve Nef'î'ye hicvi yasaklayıp onu görevinden azletmiştir (a.g.e., III, 235). Bu sebeple şair, hayatının son yıllarını sürgüne gönderildiği Edirne'de Murâdiye mütevelliliği göreviyle geçirdi. Hüsrev Paşa'nın Bağdat seferi vesilesiyle Edirne'den Sultan Murad'a gönderdiği bir kaside ve 1043'te (1634) Sultan Murad'ın Edirne'ye gelişi üzerine yazdığı kasideyle yeniden padişahın iltifatını kazanarak İstanbul'a döndü.

Ancak yine hicivlerine devam eden Nef'î kendi sonunu hazırladı ve hicivleri yüzünden ölüme mahkûm edildi. Kâtib Çelebi (*Fezleke*, II, 183) ve Nâimâ'ya (*Târih*, III, 222) göre Bayram Paşa tarafından Boynueğri Mehmed Ağa'ya teslim edilerek saray odunluğunda boğdurulup cesedi denize atıldı. Fakat *Sihâm-ı Kazâ*'nın bir nüshasında (İÜ Ktp., TY, nr. 9699) şairin İstanbul'da Sirkeci İskelesi yakınlarında mezarının bulunduğuuna dair bir kayıt vardır. Ayrıca Mevlânâ Dergâhı içindeki Hadîkatü'l-ervâh'ta Nef'î'ye bir makam-mezar atfedilmektedir. Kaynaklarda ölümü için farklı tarihler verilmekteyse de, "Katline oldu sebep hicvi hele Nef'î'nin" ve, "Geçti Sihâm-ı Kazâ" mısraları 1044 (Şâban; 1635 [Ocak]) tarihinin doğruluğunu göstermektedir.

Nef'î sanatına güvenen, bildiğini açıkça söylemekten çekinmeyen bir kişiliğe sahipti. İfadelerinde sert, acımasız, hatta isyancı tavırlar sezilir. Hayatı bir savaş meydanı olarak gören mücadeleci şahsiyeti gerilimli bir ömür sürmesine yol açmış ve Nef'î zaman zaman hırçın, tutarsız, saldırgan olmuştur. Bunda bir bey soyundan gelişi ve yaşadığı çağın karmaşık hadiselerinin de etkisi olmalıdır. Nef'î'nin sanatkâr kişiliğinde sosyal çevre ve gelenek kısıcından kurtulma endişesinden söz etmek gerekir, o sanat çevresinde kendini ispat çabasını aşmıştır. Şiirinde tasannua yer vermez. Örfî-i Şîrâzî dışındaki İran şairleri Nef'î için artık aşılması gereken sıradan şairlerdir. Bu tavrı divan şiirindeki İran etkisine bir baş kaldırı niteliğindedir. Kasidelerinde tok ve gür bir ses, gazellerinde mûnis ve rindmeşrep bir anlayış mevcuttur. İlk dönem şiirlerindeki İran edebiyatı etkisi onun bilhassa Örfî, Evhadüddîn-i Enverî ve Hâfız-ı Şîrâzî'yi takip ettiğini gösterir. Olgunluk devrinde bütün İran şairlerine karşı üstünlük iddiasında bulunurken Örfî ve Enverî'den ihtiyatla söz eder. Türkçe kasidelerinde Hâkânî-i Şîrvânî, Firdevsî, Kemâl-i İsfahânî, Ömer Hayyâm, Sa'dî-i Şî-

râzî, Hâfız-ı Şîrâzî, Ferîdüddin Attâr, Feyzî-i Hindî ve Molla Câmî gibi şairlere eşitlik, hatta üstünlük iddiasındadır. Türk şairleri içinde başta Bâkî olmak üzere Fuzûlî, Şeyhülislâm Zekeriyâyâzâde Yahyâ, Şâhidî (İbrâhim Dede) gibi şairlere nazîreler yazmıştır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî için bir şiir kaleme alması, Farsça şiirlerinde samimi bir mutasavvîf tavrı ortaya koyması, Mevlevî dedelerinden feyiz aldığına dair rivayetler ve divanının bir nüshasının (Millî Ktp., nr. 2239/1) "Mecmûa-yı Şuarâ-yı Mevleviyân" başlığını taşıması gibi işaretler onun bir Mevlevî muhibbi olabileceğini düşündürmektedir.

Nef'î övme-övünme-yerme üçlüsüyle özetlenebilecek şiirini mübalağa ile beslemiştir. Mübalağa, vuzuh ve fahr gibi özellikleriyle Nef'î artık yeni bir tarzın sahibidir. Sözü güzel söylemede ustalaşmış, söylemek istediğini mazmunlar arkasına saklamak yerine açıkça söylemeyi tercih etmiştir. Anlam üzerinde yoğunlaşmış, derinleşmeyi zengin hayallerle desteklemiştir. Şiirinde sanatlı ifade endişesi, anlamda gizlilik yoktur. Kelime oyunları yerine âhenk ve mûsikiye, mânaya ve mazmuna önem verir. Kullandığı dil bakımından devrinin diğer şairleriyle aynı özelliği gösteren Nef'î, sebk-i Hindî şairlerinden sayılmakla birlikte bu akımın dil ve üslup anla-

yışına sahiptir. Dili sağlamdır. Yabancı kelimelere fazlaca yer veren şairin kasidelerinde görülen debdebeli, yabancı terkiplerle dolu dili gazellerinde daha sadedir.

Klasik Türk şiirinde kendine has bir eda oluşturmayı başaran Nef'î önemli bir şair kabul edilir. Yenişehirli Avni Bey'e kadar bazı şairler özellikle kaside alanında ya onu takip etmiş ya da onun ustalığını kabullenmiştir. Nef'î'yanе söyleyiş Güftî, Sabrî, Fehîm-i Kadîm, Nâilî, Nedîm, Hâzık, Hâmî-i Âmidî, Mezâkî Süleyman, İzzet Ali Paşa, Şeyh Galib, Haşmet, Keçecizâde İzzet Molla, Kâzım Paşa ve Üsküdarlı Hakkı Bey gibi şairleri etkilemiş, şiirlerine nazîreler yazmış ve bu etki Ziyâ Paşa, Nâmîk Kemal, Tefvik Fikret gibi şairlere kadar ulaşmıştır.

Eserleri. 1. Türkçe Divan. Nef'î'nin bizat tertip ettiği divanında kasideler ağırlıktadır. Saltanatına şahit olduğu padişahlara, devlet yetkililerine ve din adamlarına çeşitli vesilelerle kasideler sunmuştur. Bu kasidelerde üslup çok başarılıdır; denilebilir ki Türk edebiyatında kaside onun usta ellerinde klasik biçimini kazanmıştır. Bilhassa methiye ve fahriyede gösterdiği başarı dikkat çekicidir. Nesib bölümlerinde baharın güzelliği, bayram coşkusu, yaşanan çevre olarak İstanbul, mimarı yapıların tasviri, şehir ve çevre güzellikleri, sultan atlarının tasviri, yiğitlik, savaş tasvirleri, aşk ve içki gibi konular başarıyla anlatılır. Savaş ve yiğitlik konularını işlediği manzumelerinde tok sesi, kılıç kalkan çınlamaları, ok vınlamaları duyulacak kadar canlıdır. Yine başarıyla uyguladığı mübalağada insan mantığını hayrete düşürecek kadar derinleşir. Nef'î döneminin az beyitli gazel söyleme geleneğine uymuş, her bakımdan muhtasar ve anlamlı beyitler yazmıştır. Gazellerinde sevgi, sevgili, şarap, meclis, mûsiki, felektan, sevgiliden şikâyet, ıstırap gibi konuları ele almıştır. Bazı gazellerinde Nedîm'i ve Lâle Devri'ni müjdeleyen anlatımlar vardır. İstanbul'un mesire yerleri gazellerin konuları arasındadır. Nef'î'nin iki defa basılan divanının (Bulak 1252; İstanbul 1269) Metin Akkuş tarafından karşılaştırılan metninde altmış iki kaside, bir terkibibend (sâkinâme), bir mesnevi, dokuz kıt'a-i kebîre, 134 gazel, iki kıta, dört nazım, beş rubâî, on altı müfred yer alır. Divan üzerine Metin Akkuş (1991, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Selçuk Bahir (2004, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) doktora tezi hazırlamış, F. Tulga Ocak bir doçentlik çalışması yapmıştır (bk. bibl.). Metin Akkuş divan metnini daha sonra yayımlamıştır (Ankara 1993). **2. Farsça Di-**

Nef'î divanının ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 421)

van. Daha çok tasavvufî aşka dair şiirlerin yer aldığı eser şairin Fars dili ve kültürüyle ilgili birikimi açısından önemlidir. Mehmet Atalay divanın metnini doktora tezi olarak hazırlamış (1988, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), daha sonra da metni Arap harfleriyle yayımlamıştır (Erzurum 2000). Buna göre divanda sekiz na't, sekiz kaside, bir terciibend, bir kıt'a-i kebîre, yirmi bir gazel ve 171 rubâî bulunmaktadır. 3. *Tuĥfetü'l-Uşşâk*. Farsça divanda mevcut doksan yedi beyitlik bir kasideden ibarettir. Fuzûlî'nin *Enisü'l-Kalb* adlı eserine nazîre olan kasidenin metnini ve Türkçe çevirisini Ali Nihad Tarlan neşretmiştir (bk. bibl.). 4. *Sihâm-ı Kazâ*. Şairin hicivlerinin yer aldığı bu mecmuada ince hayallerle bezenmiş, sanatlı, zekâ ürünü manzumelerin yanı sıra kaba sözler, itham, küfür gibi sıradan ifadeler de vardır. Tâhir Efendi ve Şeyhülislâm Yahyâ ile karşılıklı hicivleri zarif örnekler olarak kabul görmüştür. Nefî bu eserinde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Yergilere konu edilen kişiler arasında babası Mehmed Bey, devlet erkânından Gürcü Mehmed Paşa, Kemankeş Ali Paşa, Ekmekçizâde Ahmed Paşa, Bâkî Paşa, Receb Paşa ve Halil Paşa; sanat çevresinden Nev'îzâde Atâî, Kafzâde Fâizî, Uruszâde, Fırsatî, Mantıkî, Ganîzâde Mehmed Nâdirî, Veysî, Dervîş Ali, Mehmed Bâlî, Tıflî, Riyâzî ve Azmîzâde Mustafa Hâletî yer alır. Eserde kaside, kıta ve terkibibend gibi değişik nazım şekilleri kullanılmış olmakla birlikte daha çok dörtlülükler tercih edilmiştir. *Sihâm-ı Kazâ* Saffet Sıtkı (İstanbul 1943) ve Metin Akkuş (Ankara 1988) tarafından seçmeler halinde yayımlanmıştır.

Nefî'nin bir de münşeat mecmuası olduğu belirtilmiş de Ünsî Çelebi'nin "Kıt'a-ı Ünsî Çelebi der-Ta'rîf-i Sâhib-dîvân Melikü's-şuarâ-yı Rûm Hazret-i Nefî Efendi rahmetullâhi aleyh" başlıklı kıtası vesilesiyle yazılmış bir mektubu (nşr. Ocak, *HSBBD*, X/4 [1981], s. 125-130) dışında başka yazıları ele geçmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nefî ve Sihâm-ı Kazâ'sı (haz. Saffet Sıtkı), İstanbul 1943, neşreden giriş, s. 4-26; *Nefî Divanı* (haz. Metin Akkuş), Ankara 1993, neşreden giriş, s. 1-37; Nefî, *Farsça Divan* (haz. Mehmet Atalay), Erzurum 2000, neşreden giriş, s. 1-35; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 183; Rîzâ, *Tezkire* (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1316, s. 95; Naîmâ, *Târih*, III, 222, 235; Muallim Nâci, *Esâmî*, İstanbul 1308, s. 326-328; *Sicill-i Osmânî*, IV, 576; *Osmanlı Müellifleri*, II, 441; Ziyaeddin Fahri [Fındıkoğlu], *Erzurum Şairleri*, İstanbul 1927, s. 30-35; Süleyman Külçe, *Şair Nefî Neden ve Nasıl Öldürüldü*, İzmir 1948, s. 20-36; Abdülkadir Karahan, *Nefî Divanından Seçmeler*, İstanbul 1972, s. 1-13; a.m.f., "Nefî", *TA*, XXV, 177-178; a.m.f.,

"Nefî", *İA*, IX, 176-178; F. Tulga Ocak, *Nefî ve Türkçe Divan* (doçentlik tezi, 1980), Hacettepe Üniversitesi; a.m.f., "Nefî'nin Bilinmeyen Şiirleri", *JTS*, IV (1980), s. 79; a.m.f., "Nefî Konusunda Yeni İki Belge", *HSBBD*, X/4 (1981), s. 125-130; a.m.f., "XVII. Yüzyıl Şairi Nefî ve Kaside", *Türkbilgi*, sy. 3, Ankara 2002, s. 63-82; Orhan Okay, *Edebiyat ve Sanat Yazıları*, İstanbul 1990, s. 95-100; Haluk İpekten, *Nefî: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ankara 1996, s. 55-97; Ali Ekrem [Boşayır], "Nefî'de Tasannu", *DEFM*, IV/3-4 (1341), s. 133-145; Kemal Edib [Kürkçüoğlu], "Nefî'nin Bilinmeyen Birkaç Şiiri", *DTCFD*, VII/2 (1949), s. 287-294; Naimüddin Seyyid, "Nefî'nin Bilinmeyen Kasideleriyle Diğer Manzumeleri", a.e., XI/1 (1953), s. 125-147; M. Fehrettin Krizoğlu, "Tolgadırlu (Dulkadırlu) Beylerinden Gelen Pasinli Şair Ömer Nefî'nin Sekiz Arka Atası ve Babası Şah Mehmed'in Bir Tarih Şiiri", *TDI*, X/120 (1961), s. 919-923; Ali Nihad Tarlan, "Nefî ve Tuĥfetü'l-Uşşâk Tercümesi", *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, II (1964), s. 189-200; Sabahattin Küçük, "Nefî'de At Sevgisi", *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II/1, Elazığ 1988, s. 177-191; Dündar Aydın, "Belge ve Kaynaklara Göre Nefî'nin Dedesi Mirza Ali'nin Hayatı ve Soyunu", *MÛTAD*, sy. 5 (1990), s. 165-184; Ziya Avşar, "Nefî'nin Hayal Kavramına Yaklaşımı", *Bilgi*, sy. 24, Ankara 2003, s. 89-114; F. Babinger, "Nefî", *EL* (İng.), VIII, 3; Mustafa Kutlu, "Nefî", *TDEA*, VII, 6-8.

METİN AKKUŞ

NEFİR

(النفير)

Hac ibadetinde
Mina'dan ayrılmayı ifade eden
bir terim
(bk. MİNA).

NEFİR

(نفير)

Bir nefesli çalgı.

Arapça'da "topluluk" anlamındaki bu kelime hemen bütün sözlüklerde "boynuzdan yapılan basit bir müzik aleti" olarak tanımlanır. Haydar Sanal borunun eski okunuşuyla *borguyun* nefir ile aynı saz olduğunu söyler. Organolojinin tabii çalgılar grubunda incelediği ve mehter çalgısı olarak da kullanılan nefir boynuz, bronz ve gümüşten yapılmış ağızlık, alttan yukarıya

Nefir

genişleyip dar ucundan üflenen, üzerinde perde delikleri bulunmayan bir borudan ibarettir. Melodi çalmaya elverişli olmaması sebebiyle ancak bir temel ses ve onun birkaç armoniği elde edilebilir.

Eski kaynaklarda nefir ile ilgili en geniş bilgi Abdülkâdir-i Merâġi tarafından verilmiştir. *Câmi'u'l-elĥân*'da nefirin basit bir borudan ibaret, yaklaşık 170 cm. boyunda, nefesli çalgıların en uzununu olduğu, biraz daha uzununa "burgu", ucu kıvrık olanına "kurrenây" (kerrenây) adı verildiğini söyledikten sonra parmak delikleri bulunmadığından çalınmasının da çok zor olduğunu kaydeden Merâġi *Maĥşûdü'l-elĥân*'da da buna benzer ifadeler kullanılır. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinin pek çok yerinde Osmanlı ordusunun bir yerden ayrılırken nefir-i rihlet veya nefir-i irtihallerin (göç nefiri) çalındığından bahseder. Yine Evliya Çelebi'nin nefirin kamış sîsi ile (sipsi [?]) çalındığını söylemesine rağmen Henry George Farmer'in Evliya Çelebi döneminde nefirin düz bir metal boru olduğunu ifade etmesinin sebebi anlaşılama-maktadır. Bu sazın icracıları arasında bes-tekâr Nefirî Behram Aġa'dan (XVI. yüzyıl) özellikle söz edilmelidir.

Ortaçaġ'da İslâm ordularında kullanılan nefir XIII. yüzyıldan itibaren İspanya ve Haçlı seferleri yoluyla Avrupa'ya geçmiştir. İspanyollar bu aleti Arapça "en-nefir" in karşılığı olarak "añafil" (okunuşu "anyafil") biçiminde kullanmışlardır. İspanya Kralı X. Alphonso için hazırlanmış "Cantigas de Santa Maria" başlıklı şarkı derleminde yer alan çok sayıda renkli minyatürde Endülüs müslümanlarından alınan müzik aletleri arasında nefiri de görmek mümkündür.

Eskiden bir şehrin düşman saldırısına uğrayacağı anlaşıldığı zaman halk nefir çalınarak uyarılır, erkekler savaşa çağırıldı. Herkes savaşa katılacaksa buna "nefir-i âm", bir kısım cengâver savaşıacaksa bunu da "nefir-i hâs" adı verilir. Ayrıca geçmiş dönemlerde gezginci dervişler, herhangi bir konaklama yerine geldiklerinde veya yolda yırtıcı hayvanları ürkütüp kaçırmak suretiyle kendilerini korumak için nefir çalarlardı. "Derviş borusu" ve "yuf borusu" olarak da bilinen nefirler bele ve göğse takılarak çalınırdı.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir-i Merâġi, *Maĥşûdü'l-elĥân* (nşr. Taki Bîniş), Tahran 1977, s. 135; a.m.f., *Câmi'u'l-elĥân* (nşr. Taki Bîniş), Tahran 1987, s. 208; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 636, 641-642; II, 194; III, 105; V, 579-580; VI, 72, 187; VII, 195; H. G. Farmer, *Turkish Instruments of Music in the Se-*